

Verkkovälitteistä akateemista aikuiskoulutusta kehittämässä – tapauksena avoimen yliopiston metodiopetus

Erilaisilla innovatiivisilla verkkoratkaisuilla on tehty globaaleja läpimurtoja koulutuksessa. Myös akateemisessa aikuiskoulutuksessa odotetaan, että verkkopohjaisten ratkaisujen avulla voitaisiin tehdä yhä joustavampia avauksia koulutuksen saavutettavuuden ja yksilöllisten opintopolkujen suhteen. Jyväskylän yliopiston Kokkolan yliopistokeskus Chydeniuksella on 30 vuoden kokemus aikuispedagogisten ja opiskelijalähtöisten opiskelumuotojen kehittämisessä. Artikkelissa kuvataan avoimessa yliopistossa toteutetun laadullisten tutkimusmenetelmien opintojakson verkkopedagogiikan kehittämisjatkumoa. Tarkastelu pohjautuu opiskelija-aineistoon (n = 72) sekä kahden opettajan yhteisölliseen reflektointiin verkkovälitteisen opetuksen vuorovaikutuksellisuuden ja pedagogiikan haasteista.

Akateeminen aikuiskoulutus politiikan, markkinoiden ja tiedeperustaisuuden jännitekentässä

Yliopistotasoisista aikuiskoulutusta järjestetään Suomessa pääasiassa avoimen yliopiston opintoina, täydennyskoulutuksena sekä erityisesti aikuisille suunnattuina muuntokoulutuksina ja maisteriohjelmina. Akateemisen aikuiskoulutuksen kehittämisessä on huomioitava samanaikaisesti koulutuksellisen tasa-arvon, kilpailukykyyn ja tiedeperustaisuuden vaatimukset. Koulutusmarkkinoilla akateemisesta aikuiskoulutuksesta on tullut ostettava hyödyke ja pääoma, mutta yhteiskuntapolitiisesti tarkasteltuna akateemisen aikuiskoulutuksen tulisi edistää paitsi kilpailukykyä myös yhteiskunnallista tasa-arvoa ja elinikäisen oppimisen toteutumista laajasti (Jyväskylän yliopisto, 2007; Opetus- ja kulttuuriministeriö, 2010; Avoimen yliopiston foorumi, 2013). Viimeksi mainittu lähtökohta painottuu erityisesti avoimen yliopiston toiminnassa. Yliopistojen aikuiskoulutustehtävään liittyy lähtökohtaisesti myös akateemisen sivistyksen edistäminen ja tiedeyhteisön toimintatapaan kasvattaminen, mikä korostuu tutkimuksen tekoon liittyvissä opintojaksoissa ja tuo omat haasteensa näiden opintojaksojen opiskeluun ja opetukseen.

Verkkovälitteisyyden on toivottu parantavan yliopistokoulutukseen osallistumisen tasa-arvoisia mahdollisuuksia. Yksi aikuiskoulutuksen haasteista on aika – ajankäytön suoranaiset vaikeudet ja ylipäänsä muuttunut suhtautuminen aikaan (Southerton, 2011). Erityisen hyvin ajankäytön moniulotteisuus ilmenee akateemisten aikuisopiskelijoiden arkea tarkasteltaessa (Maunula, 2014). Verkkovälitteisen opetuksen lähtökohtina koulutuksen saavutettavuus ja toisaalta pedagoginen mielekkyys voivat tukea toisiaan, mutta ne saattavat koulutusmarkkinoiden ja tehokkuusodotusten paineissa muodostaa myös jännitteitä opetukselle ja oppimiselle (Beck & Beck-Gernsheim, 2002). Teknologian antama lupaus koulutuksellisesta tasa-

arvoisuudesta ei ole kansainvälisten tutkimusten mukaan yksiselitteisesti täyttynyt (Selwyn, Gorard, & Furlong, 2006).

Tarkastelemme tässä artikkelissa verkkovälitteisen menetelmäopetuksen kehittämistyötä avoimessa yliopistossa. Rajaamme tarkastelumme kahteen näkökulmaan: opintojakson pedagogiseen käsikirjoitukseen ja verkkovuorovaikutuksen kysymyksiin.

Verkkopedagoginen tapaukset: laadullisia tutkimusmenetelmiä avoimessa yliopistossa

Erilaiset joustavat verkko-opetusratkaisut ovat olleet luonteva osa Kokkolan yliopistokeskus Chydeniuksen opetuskäytäntöjä eri tieteenaloilla. Laitoksella on kehitetty vuosien ajan aikuisten opiskelijoiden tarpeisiin ubiikkeja eli ajasta ja paikasta riippumattomia oppimisympäristöjä sekä tutkintotavoitteisessa koulutuksessa että avoimessa yliopistossa (esim. Hakala & Myllymäki, 2013; Isosomppi & Maunula, 2013; Meriläinen, Piispanen, Valli, & Valli, 2013). Verkkovälitteisyys ja -tallenteet, opetukseen osallistumisen helppous sekä aikuisopiskelijoiden lähtökohtien ja aikaisemman tiedon huomioiminen ovat olleet kehittämistyön keskiössä.

Kuvaamme tässä artikkelissa avoimen yliopiston yhden verkkovälitteisen opintojakson pedagogista kehittämistyötä opiskelijapalauteaineistojen ja omien reflektioivien keskustelujemme pohjalta. Kaksi opettajaa toteutti kasvatustieteen aineopintoihin liittyvän laadullisten tutkimusmenetelmien opintojakson (5 op) kahtena eri lukuvuonna (2012–2014) osittain eri tavoin, mikä mahdollisti erilaisten toteutusmuotojen ja pedagogisten ratkaisujen vertailun. Ensimmäiseen toteutukseen osallistui 32 ja toiseen 40 opiskelijaa.

Opintojakson pedagogiset haasteet nousivat opiskelijoiden heterogeenisistä koulutustaustoista sekä opiskeltavan aineksen luonteesta. Avoimessa yliopistossa opiskelevat sekä ensimmäisiä metodiopintojaan aloittelevat että maisteri-

taustaiset, jopa jatko-opintojaan rinnakkaiselta tieteenalalta tekevät opiskelijat. Laadullisten tutkimusmenetelmien opetuksen ja oppimisen sisältöhaasteet liittyvät tieteellisen ajattelutavan välittämiseen sekä laajemmin yleisten akateemisten asiantuntijavalmiuksien, kuten tieteellisen argumentaation, mallintamiseen ja kehittämiseen.

Pedagoginen käsikirjoitus: opetuksen ja ohjauksen jaksottaminen

Laadullisten tutkimusmenetelmien opetus ja ohjaus (30 h) toteutettiin molemmilla kerroilla Adobe Connect (AC)-verkkoympäristössä 3–4 viikon jaksona. Ensimmäisellä kerralla aikuisopiskelija valitsi joko reaaliaikaisen etäosallistumisen iltaluennoille tai nauhoitusten seuraamisen oman aikataulunsa mukaan. Ensimmäisessä toteutuksessa opetus pakattiin viiden oppitunnin jaksoihin, jotka sisälsivät sekä luentoja että opiskelijoiden keskustelua ja harjoituksia pienryhmissä. Iltaopetus paransi periaatteessa opetuksen saavutettavuutta, mutta pitkäkö jakso ja peräkkäisten iltojen viimeiset tunnit osoittautuivat rasakiksi sekä iltaopetukseen osallistuneille opiskelijoille että opettajalle.

Toisella toteutuskerralla opetus oli verkossa lyhyinä, 20–60 minuutin mittaisina luentotallenteina. Luentotallenteet etenivät laadullisen tutkimusprosessin luonteen mukaisesti, ja niitä julkaistiin säännöllisesti viikoittain. Vuorovaikutuksellinen osuus muodostui erillisistä noin tunnin mittaisista ohjauksista, joihin saattoi valintansa mukaan osallistua virtuaalisesti tai myöhemmin tallennetta seuraamalla.

Aikataulun kevennys ja sisällön jäsentely lyhytkestoisempiin osiin auttoivat osaa videotallenteita seuraavista opiskelijoista rytmittämään seuraamista oppimisen kannalta mielekkäästi ja tukivat ymmärtävää oppimista. Aikuisopiskelijoiden palautteiden mukaan luentotyypin verkko-opetuksen on oltava perinteistä opetusta nopeampoisempaa, sisällöllisesti asiantuntevaa ja hyvin jäsennettyä.

Aikuisopiskelijat pyrkivät maksimoimaan ajankäytön tehokkuuden, joten he halusivat tarkat aikataulut sekä laadukkaat materiaalit ja linkit etukäteen. Pitkät, usean tunnin luentosessiot, jotka etenevät opettajan kerrontana ja ilman ennakkotietoa sisällön rytmittämisestä, ovat kiireisille aikuisille haasteellisia etenkin verkkotallenteina seurattuina. Kurssin selkeä rakenne ja ulkoasu helpottivat opiskelijoiden mukaan sisällöltään melko vaikeaksi koettuun aiheeseen tarttumista ja oman oppimisprosessin rytmittämistä. Omatoimisen opiskelun tueksi kootut metodiopetuksen verkkoresurssit, henkilökohtainen oppimispäiväkirja ja opintojakson verkkotentti saivat myös hyvää palautetta. Aikuisopiskelijat olivat pääsääntöisesti tyytyväisiä voidessaan osallistua koulutukseen virtuaalisesti ja itselleen sopivana ajankohtana.

Pedagoginen vuorovaikutus sitoo, mutta tehostaa palautetta ja oppimista

Ensimmäisessä toteutuksessa jokainen opetuskerta sisälsi luennoinnin rinnalla lyhyitä pohdintatehtäviä sekä pidempiä (n. 30–45 min.) yhteistoiminnallisia harjoitus-

tehtäviä verkkoympäristön virtuaalisissa pienryhmätiloissa. Pienryhmäkeskusteluja ei tallennettu, mutta opettaja saattoi vierailla virtuaalisissa ryhmätiloissa ja osallistua ongelmanratkaisutyypisiin keskusteluihin. Pienryhmät kuitenkin esittelivät oman tehtävänsä ja keskustelunsa tulokset yhteisessä virtuaalitallassa, jolloin nauhoitteita seuraavat opiskelijat pääsivät seuraamaan opettajan ja opiskelijoiden keskustelua. Tämä opiskelijoiden välinen keskustelu koettiin tärkeäksi oppimisen kannalta. Suurin osa opiskelijoista valitsi kuitenkin itsenäisen työskentelyn ja tallenteiden katsomisen jälkikäteen, jolloin vuorovaikutus jäi kokematta.

Toisella toteutuskerralla opiskelijoille oli luentotallenteiden lisäksi tarjolla verkkovälitteistä ohjausta, jota oli saatavilla sekä reaaliaikaisesti että tallenteina. Esitetyt ohjaukselliset kysymykset olivat sisällöllisiä tai liittyivät kurssin suorittamiseen. Verkkovälitteinen oppisisältöihin liittyvä vuorovaikutus koettiin merkittäväksi, vaikka kynä tallennettavassa ohjaustilanteessa kysymiseen koettiin jännittämisen vuoksi korkeaksi. Muutaman opiskelijan osallistuminen elävöitti ja tuki tallenteen seuraajia asiasisällön jäsentämisessä. Opiskelijapalautteen mukaan vuorovaikutteisen keskustelun seuraaminen sekä toisten opiskelijoiden kysymykset ja puheenvuorot edistivät omaa oppimista. Moni opiskelija pahoitteli, ettei ollut löytänyt aikaa osallistua reaaliaikaiseen keskusteluun. Muutama opiskelija sitoutui reaaliaikaiseen vuorovaikutukseen, mikä oli opettajan ja muiden opiskelijoiden kannalta tärkeää ja syvensi vaativia asiasisältöjä luontevasti. Ensimmäistä kertaa verkkovälitteiseen opintojaksoon osallistunut aikuisopiskelija kuvaa tätä kokemusta seuraavasti:

Verkossa mukana olleet opiskelijat loivat itsellekin sellaisen mielikuvan, kuin olisit yksi heistä. Mitä enemmän verkkolaiset kysyivät sitä parempi. Kysymykset kun ovat juuri niitä, mitä itsekin päähkäilee. (---) Koska katselin nauhoitteet jälkikäteen, en saanut moniin kysymyksiini vastauksia. Varsinkin tehtäviä tehdessä tuntuu välillä olevansa aivan hukassa. (Opisk.A12)

Itseopiskelun vapauden ja ennakoidun tehokkuuden sekä oppimisen kannalta mielekkään vuorovaikutuksen suhde opiskelussa osoittautui välillä jännitteiseksi opiskelijan näkökulmasta. Osa opiskelijoista arvioikin uudelleen toteutusmuodon valintaansa opiskelukokemuksen jälkeen.

Jollain tapaa pakollinen toisten kanssa kommunikoinnin ja samalla opettajan (ehkä vain kerran) osallistuminen / palautteen antaminen olisi aiheellista. (Opisk.A15)

Oppimista vaikeutti oma päätös siitä, että opiskeli itsenäisesti. Verkkoluennoille kannattaa ottaa osaa. (Opisk.A16)

Toisella toteutuskerralla tallenteita jälkikäteen seuranneiden opiskelijoiden kokemus vuorovaikutuksen merkityksestä oli erilainen. Verkkovuorovaikutteisuus oli vähäistä ja keskittyi viikoittaisiin ohjaustapaamisiin. Vuorovaikutus ei yltänyt opettajan johtamissa ohjauksissa opiskelijoiden

keskinäiseksi analyttiseksi keskusteluksi, vaan dialogi muodostui lähinnä opiskelijoiden kysymyksistä ja opettajan vastauksista.

Koska en ollut yhteydessä opiskelijoihin ja luennoitsijaan opetuksen aikana, en ole kokenut konkreettista yhteisöllisyyttä tässä yhteydessä. Tässä vaiheessa minusta tuntuu, että tämä tie oli kuljettava yksin, jotta pystyin omaan tahtiin opiskelemaan. (Opisk.B1)

Erilaisia osallistumisen tapoja on palauteaineiston perusteella edelleen hyvä tarjota ja kehittää. Verkko-opetuksessa pitäisikin mahdollistaa entistä paremmin anonyymi osallistuminen vuorovaikutteisiin tilanteisiin. Toisaalta nimettömyys ja kasvottomuus lisäävät etäisyyden tunnetta ja saattavat osin myös häiritä vuorovaikutusta.

Johtopäätöksiä ja pohdittavaa

Aikuiskoulutuksen joustavuus, saavutettavuus ja pedagoginen mielekkyys ovat ajoittain jännitteisiä tavoitteita. Osa opiskelijoista oli tyytyväisiä itsenäiseen tapaan opiskella, osa kaipasi lisää vuorovaikutusta oppimisen tueksi. Opettajan näkökulmasta vähäinen vuorovaikutus oli todellinen verkkopedagoginen haaste. Vuorovaikutteisuuden vähentyessä opettajan epätietoisuus opiskeltavan aihealueen mahdollisista katvealueista, väärinymmärryksistä tai virhetulkinnoista kasvaa. Myöskään keskeinen akateeminen taito, argumentointi, ei opiskelijoilla kehity. Suorassa kommunikointisuhteessa opettaja saisi paremmin selville, mitä opiskelijoiden mielessä liikkuu.

Laadukas, asiantunteva ja vuorovaikutteinen verkkovälitteinen akateeminen aikuiskoulutus vaatii kokonaisuutena oppimisprosessin eri vaiheiden tiedostamista. Verkkovälitteisessä opetuksessa onnistumisen avaimia ovat opetukseen osallistuvien lähtökohtien riittävä tuntemus, vahva sisällöllinen osaaminen ja luova suhtautuminen verkon mahdollisuuksiin sen sekä rajoitusten tiedostaminen.

Leena Isosomppi toimii yliopistonlehtorina ja Minna Maunula yliopistonopettajana Jyväskylän yliopiston Kokkolan yliopistokeskus Chydeniuksessa.

LÄHTEET

- Avoimen yliopiston foorumi (2013). *Avoimien yliopistojen opetus Suomessa 2014–2018*. Luettu 14.10.2015, <https://www.avoin.jyu.fi/tietoa/avoimien-yliopistojen-opetus-suomessa/avoimien-yliopistojen-opetuksen-valtakunnallinen-strategia-2014-2018>
- Beck, U., & Beck-Gernsheim, E. (2002). *Individualization: Institutionalized individualism and its social and political consequences*. London: Sage Publications.
- Hakala, I., & Myllymäki, M. (2013). Ubiquitous learning environment based on lecture videos. *ICERI 2013 proceedings* (CD) (s. 6400–6409). Seville: International Association of Technology, Education and Development (IATED).
- Isosomppi, L., & Maunula, M. (2013). Verkkovälitteistä tutkimuksen teon opiskelua – aikuisopiskelun oivalluksia ja haasteita Adobe Connect -ympäristössä. Teoksessa T. Joutsenvirta & L. Myyry (toim.), *Sulautuvaa opetusta ja oppimista – luokahuoneista verkkoon* (s. 57–62). Helsinki: Valtiotieteellisen tiedekunnan opetuksen kehittämispalvelut. Luettu 14.10.2015, <http://www.helsinki.fi/valtiotieteellinen/julkaisut/sulop2013.pdf>
- Jyväskylän yliopisto (2007). *Jyväskylän yliopiston elinikäisen oppimisen strategia 17.1.2007*. Luettu 14.10.2015, <https://www.jyu.fi/hallinto/aikuiskoulutus/strategia/>
- Meriläinen, M., Piispanen, M., Valli, P., & Valli, R. (2013). Matkalla opettajuuteen: Omaluokkaharjoittelun ohjausta verkon välityksellä. Teoksessa J. Hakala & K. Kiviniemi (toim.), *Vuorovaikutuksen jännitteitä ja oppimisen säröjä: Aikuispedagogiikan haasteiden äärellä* (s. 117–128). Kokkola: Jyväskylän yliopisto, Kokkolan yliopistokeskus Chydenius.
- Maunula, M. (2014). Doctoral students' everyday experiences in the changing contexts. *EDULEARN14 Proceedings* (CD) (s. 4314–4321). Seville: International Association of Technology, Education and Development (IATED).
- Opetus- ja kulttuuriministeriö (2010). *Elinikäinen oppiminen – mahdollisuus kasvuun ja työllisyyteen*. Luettu 14.10.2015, http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Koulutus/aikuiskoulutus_ja_vapaa_sivistystyoe/elinikaistenoppimisenneuvosto/liitteet/ohjelmajulistus.pdf
- Selwyn, N., Gorard, S., & Furlong, J. (2006). *Adult learning in the digital age: Information technology and the learning society*. London: Routledge.
- Southerton, D. (2011). Are we running out of time? Teoksessa V. May (toim.), *Sociology of personal life* (s. 121–133). Houndmills, Basingstoke; New York, NY: Palgrave Macmillan.